

Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,
BÜİİBF, 2022, Cilt 13, Sayı 25

Bartın University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences,
BUJFEAS, 2022, Volume 13, Issue 25

E-ISSN: 2148-2497

<https://dergipark.org.tr/pub/bartiniibf>

Derleme Makale, Gönderim Tarihi: 25.01.2022; Kabul Tarihi: 27.02.2022

DOI: 10.47129/bartiniibf.1062723

Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Bir İnceleme

Erdoğan KAVAKLI

Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bölgesel Kalkınma İktisadı

erdogankavakli@gmail.com, OrcID: 0000-0003-1006-8917

Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ

Bartın Üniversitesi, İİBF, Turizm İşletmeciliği

ayhankarakas74@gmail.com, OrcID: 0000-0001-9285-0552

Öz

Bölgesel kalkınma hem gelişmiş hem de geliştirmekte olan ülkeler için önemli bir kavram olup, geri kalmış bölgelerde yaşanan olumsuzlukları gidermek için politika üretmenin yanı sıra, ülke içindeki ekonomik kalkınmanın da daha dengeli dağılımına olanak sağlar. Geliştirmekte olan ülkeler için görece daha büyük olumsuzluklar doğuran kalkınma sorunsalı, bölgelerarası dengesizlikleri de beraberinde getirmektedir. Bir ülkenin mevcut kaynaklarını en iyi şekilde kullanarak kalkınma hamlelerini gerçekleştirilmesi bu noktada iyi bir çözüm olacaktır. Bu bağlamda, turizm sektörünün hem gelişmiş hem de geliştirmekte olan ülkelerin ekonomileri için önemli bir katkıya sahip olduğu açıktır. Bu çalışmada, turizm sektörünün reel etkisi olarak kabul gören bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri teorik olarak incelenecek ve alanyazındaki örnekler ile desteklenecektir. Buna göre, bölgesel kalkınma açısından turizmin önemi, turizmin bölgesel kalkınma ve ekonomik büyüme ile ilişkisi ve uzun vadede turizmin ekonomiye olan etkileri açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Bölgesel Kalkınma, Ekonomik Büyüme, Turizm Ekonomisi, Reel Etkiler

JEL Sınıflandırması: O8, R11

APA: Kavaklı, E. ve Karakas, A. (2022). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Bir İnceleme. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13 (25), 37-50.

APA: Kavaklı, E. and Karakas, A. (2022). A Review on The Effect of Tourism on Regional Development. Bartın University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 13 (25), 37-50.

A Review on The Effect of Tourism on Regional Development

Abstract

Regional development is an essential concept for both developed and developing countries. It enables a more balanced distribution of economic development within the country and produces policies to eliminate the negativities experienced in underdeveloped regions. The development problem causes relatively more significant adverse effects for developing countries and brings about interregional imbalances. It will be a good solution for a country to make development moves by using its existing resources in the best way. In this context, it is clear that the tourism sector contributes to the economies of both developed and developing countries. In this study, the effects on regional development, which is accepted as the natural effect of the tourism sector, will be examined theoretically and supported by examples in the literature. Accordingly, the importance of tourism in terms of regional development, the relationship of tourism with regional development and economic growth, and the effects of tourism on the economy, in the long run, will be explained

Keywords: Tourism, Regional Development, Economic Growth, Tourism Economy, Real Effects

JEL Classification: O8, R11

Giriş

İnsanlık tarihi kadar eski olan turizm kavramı, 20. yüzyılın başlarına kadar refah düzeyi yüksek veya yeterli miktarda zamanı olan kişilerce yapılan bir etkinlik olarak değerlendirilmiş olsa da günümüz koşulları göz önünde bulundurulduğunda, bir ihtiyaç haline gelmiştir (Kozak ve Güçlü, 2014:22). Turizm kelimesi Latince kökenli ve yer değiştirme hareketi, hareket edilen yere geri dönme eylemi gibi anlamları içeren ‘tomus’ kelimesinden gelmektedir (Akat, 2000:2).

Alanyazında turizm kavramıyla ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Bunun temel sebebi, insan olgusunu içermesini, insan davranışlarını temel alması ve bir sosyal bilim olarak turizmin diğer disiplinlerle karşılıklı bağlantılı olmasıdır. İlk olarak, turizm kavramı 1905 yılında Guyer-Feuler tarafından aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır (Kozak vd., 2009:1):

“Gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının

kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirine daha çok yaklaşmasına olanak veren ‘modern’ çağa özgü bir olay.”

Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği (AIEST) ise turizmin tanımını řu şekilde yapmaktadır (Öztaş & Karabulut, 2006:16):

“İnsanların sürekli yaşadıkları çalıştıkları ve gereksinimlerini karşıladıkları yerlerin dışında yaptıkları seyahatler ve gidilen bu yerlerdeki turizm işletmelerinin ürettikleri turistik ürünleri tüketilmesi ve geçici konaklamaların ortaya çıkardığı faaliyetlerin tümüdür.”

Turizmin bulunan çeşitli tanımlarından hareketle, turizm kavramı hakkında ortak bulunan noktaların, ikamet edilen yer dışına yapılan seyahat hareketi, kişilerin kendi iradeleriyle gerçekleştirilmesi, yapılan yer değiştirme faaliyeti sonunda en az bir gece konaklanması, para kazanma, politik, siyasi veya askeri amaçlı yapılan seyahatlerin (konsolosluk, diplomat, mülteci faaliyetleri gibi) dışında kalması olduğu söylenebilir (Ünüvar, 2008). Bunların ışığında, çeşitli turizm türleri (kültür turizmi, mutfak turizmi, tarih turizmi, inanç turizmi, sağlık turizmi, medikal turizm, kongre turizmi, av turizmi, termal turizm vb. gibi) ortaya çıkmıştır.

Turizm sektörü, birden fazla sektörü içinde barındırdığı için bir endüstri olarak da nitelendirilebilir. Çeşitli alt ve üst yapılardan oluşan turizm endüstrisi, hizmet sektörünün bir kolu olup, sabit sermaye yatırımlarının yüksek olduğu, ekonomik ve siyasi bağlamdan çabuk etkilenen bir yapıya sahiptir (Yağcı, 2007). Bu yönüyle, turizm sektörünün hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri için önemli bir katkıya sahip olduğu açıktır. Turizm sektörünün ekonomiye dört açıdan etkisi olduğu söylenebilir: (1) olumlu etkiler; (2) olumsuz etkiler; (3) parasal (moneter) etkiler ve (4) reel etkiler (Zengin, 2010).

Turizm sektörünün olumlu etkileri incelendiğinde, istihdama olan katkı, milli gelir üzerindeki etki, ödemeler bilançosu üzerindeki etki, dengeli kalkınmaya olan etki, alt ve üst yapıyı güçlendirici etki ve diğer sektörler üzerindeki etkiden söz edilebilir. Öte yandan, turizm sektörünün enflasyon, yabancı sermaye, dönemsellik, ithalat ve alternatif maliyet gibi olumsuz etkileri de mevcuttur. Turizm sektörünün parasal (moneter) etkileri değerlendirildiğinde, gelir etki, iç fiyatlar üzerindeki etki, ödemeler bilançosu dengesi, turizm yatırımlarının oluşturduğu etki ve devletin gelir ve harcamaları üzerindeki etkisinden söz edilebilir. Son olarak, turizm sektörünün reel etkileri göz önünde bulundurulduğunda ise istihdama etkisi, alt ve üst yapı üzerindeki etkisi, diğer sektörler üzerindeki etkisi ve bölgesel kalkınmaya olan etkisinden bahsedilebilir.

Bu çalışmada, turizm sektörünün reel etkisi olarak kabul gören bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri teorik olarak incelenecek ve alanyazındaki örnekler ile desteklenecektir. Buna göre, bölgesel kalkınma açısından turizmin önemi, turizmin

bölgesel kalkınma ve ekonomik büyüme ile ilişkisi ve uzun vadede turizmin ekonomiye olan etkileri tartışılacaktır.

1. Bölgesel Kalkınma Açısından Turizmin Önemi

Kalkınma kavramı, bir ülkenin milli gelir düzeyindeki sürekli artışa bağlı olarak hem ekonomik hem de siyasal ve sosyal yapısında meydana gelen değişimleri içeren sürecin geneli olarak adlandırılmaktadır (Clark, 1996:34). Kalkınma kavramının ekonomik açıdan değerlendirilmesi ve günlük hayata entegrasyonu ise 2. Dünya Savaşı sonrası soğuk savaş dönemine dayanmaktadır. Günlük hayatta ‘gelişme’ veya ‘büyüme’ olarak da bilinen kalkınma kavramı, savaş sonrası koşullar ışığında beliren çağdaşlaşma süreci ile birlikte toplumların beklentilerini ve hedeflerini geliştirmeye yönelik attıkları adımlar ile birlikte ekonomik açıdan değerlendirilmeye başlamıştır. Bu dönem ile birlikte, diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de yıpranan ve olumsuz yönde etkilenen ekonomiyi geliştirmek için atılan temeller özelinde yoğun bir kalkınma sürecine girildiği söylenebilir.

Benzer şekilde, gelişmekte olan ülkeler için görece daha büyük olumsuzluklar doğuran kalkınma sorunsalı, bölgelerarası dengesizlikleri de beraberinde getirmektedir. Öte yandan, bir ülkenin mevcut kaynaklarını en iyi şekilde kullanarak kalkınma hamlelerini gerçekleştirilmesi iyi bir çözüm olacaktır. Bu noktada, bölge kavramı ve türlerine değinmek yerinde olacaktır. Genel kabul görmüş bir tanım mevcut olmamasına karşın, bölge kavramı, Latince kökenli ve çevre, alan anlamına gelen ‘*regio*’ kelimesinden gelmektedir. Çeşitli bilim dallarına göre farklılık gösteren bölge kavramı ekonomik ölçütlere göre sektör temelli bölgeler (tarım, turizm, sanayi gibi hakimiyet alanlarına göre), transit bölgeler ve sınırı bulunmasıyla sebebiyle ekonomik olarak sınır ülkesinden etkilenen bölgeler olarak sınıflandırılabilir (İldırar, 2004). Ayrıca, bölge kavramı, ekonomik yapılarına göre homojen, plan ve polarize bölge olarak sınıflandırılabilirken, ekonomik gelişmişlik yapılarına da gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler olarak sınıflandırılabilir. Bunların ışığında, bölge kavramını “*içinde yaşadığımız geniş alanların analizinde kullanılan, yapılan analizin amacına göre farklı sınıflandırılabilen ve saptanan kriterler açısından kendi içinde homojen bir özellik taşıyan, genellikle kentten büyük, bir ülkenin bütününden küçük arazi parçası*” (Görkemli, 2011:20) olarak tanımlamak mümkündür.

Bölgesel kalkınma ise hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için önemli bir kavram olup, geri kalmış bölgelerde yaşanan olumsuzlukları gidermek için politika üretmenin yanı sıra, ülke içindeki ekonomik kalkınmanın da daha dengeli dağılımına olanak sağlar. Bu yönüyle bölgesel kalkınma, bir bölgedeki refah düzeyinin artması ile birlikte sosyokültürel yapının da gelişmesi olarak tanımlanabilir (Çeken, 2008). Böylece, uygulanan bölgesel kalkınma politikalarıyla üretim artışı, gelir adaleti, sosyal adalet, dengeli nüfus dağılımı gibi sosyal faydalar ile yeni tesis, altyapı, yönetim, çevre

sorunlarının meydana getirdiği maliyetler gibi sosyal maliyetlere değinilmektedir (Ildırar, 2004).

Bölgesel kalkınma politikalarının geliştirilme sebepleri temelinde ekonomik büyüme, dengeleme ve istikrarı hedef alır. Ekonomik büyüme, geri kalmış bölgelerin ivme kazanması ile ülke ekonomisinin de genel olarak büyümesini hedef alır. Bu noktada, kaynakların dengeli ve verimli bir şekilde dağılması gerekmektedir. Gelir adaletsizliğinin önlenmesi ile gelişme farklarının da önüne geçilebilir. Bu dengeli dağılım ile bölgeler arasında da istikrarlı bir ekonomik yapının oluşturulması beklenir. Bu noktada, bir sektör olarak turizmin gelişmesi ve turizm kaynaklarının etkin bir biçimde kullanılması ile kalkınma sorunsalı giderilebilir. Çünkü, turizm sektörü ile kalkınma arasında doğrusal bir ilişki olduğu, böylece bölgelerarası dengesizliklerin giderilebileceği ve sonuç olarak bölgesel kalkınmanın sağlanabileceği bilinmektedir (Çeken, 2016).

Gelişmiş ülkelerde, ekonomik gelişme ve büyüme noktasında, tarımsal ekonomiden endüstriyel ekonomiye zorunlu bir geçiş olmuştur. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için dış satımın artırılması için öncelikle sermaye, dış borçlanma, yabancı döviz kazancı gibi finansman kaynaklarının yaratılması gerekmektedir. Bu noktada, turizm sektörü endüstriyelleşme için gerekli bu kaynakların sağlanmasında ülke yöneticileri için itici güç olmuştur (İçöz ve Kozak, 1998). Çünkü, turizm yoluyla döviz girdisi sağlanır. Ayrıca, turizmden elde edilen gelir ile döviz gelirindeki dalgalanmalar azaltılır ve ülke ihracatı için çeşitlilik sağlanır. Turizm, bölgesel kalkınmaya verdiği önem ile bölgelerarası dengesizliklerin ortadan kalkmasına yardımcı olur.

Türkiye özelinde düşünüldüğünde, gelişmekte olan bir ülke olarak sınırlı kaynaklar ile seçici yatırımlar yapmak gerekmektedir. Bu durum da iç getirisini yüksek sektörlerle yönelimi artırarak, belli bölgelerde yoğunlaşan yatırımlara, beraberinde de bölgelerarası dengesizliklere sebep olabilir. Bundan ötürü, endüstrileşme imkanı görece kısıtlı olan bölgeler için kalkınma sorunsalı ortaya çıkmakta, bu da göç hareketlerini tetiklemektedir. Endüstrileşmenin görece dar alanda kaldığı bölgeler için turizm sektörü iyi bir alternatif olabilir ve böylece bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşmak mümkün olabilir.

Bir bölgenin turizm sektöründeki arz olanaklarının kullanımında ve beraberinde kalkınma düzeyinin artırılmasında dikkat edilmesi gereken birtakım faktörler vardır. Bunlar, bölgesel kültür değerlerinin analizi, bölgesel kamu yatırımlarının durumu, bölgede yer alan tesislerin analizi, bölgeye yönelik turizm talebinin analizi, bölgesel turizmin yerel halk tarafından algılanma düzeyi, bölgesel sivil toplum örgütlerinin varlığı, bölgesel iş imkanları yaratma olasılığı, bölgenin iklimi ve turizme elverişlilik durumu, bölgede yer alan turizm hizmetleri üreten ve pazarlayan kuruluşlar olarak sıralanabilir (Çeken, 2016:118). Bu durumların analizi ile bir bölgenin turizme elverişliliği, turizmin de bölgesel kalkınma üzerindeki etkililiği artırılabilir.

Turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki etkinliğini arttırmak, ihracı mümkün olmayan ürünlerin döviz kaynağı olmasını destekleyebilir. Ayrıca, bölgeye turistik amaçla gelen ziyaretçilerin tüketim harcamaları ile turizm sektöründeki üretim faktörlerinin gelirleri de artırılabilir. Benzer şekilde, turizm sektörü, bölge halkı için yeni istihdam olanakları yaratabilir. Katma değer yoluyla elde edilen turizmin ekonomik katkıları, kalkınma için büyük önem arz etmektedir. Hizmet sektöründe yer almasına karşın, turizm sektörü çeşitli sektörlerle karşılıklı ilişki içinde olduğu için turizmin gelişmesiyle diğer sektörlerin de dolaylı olarak gelişmesi sağlanabilir. Turizm sektörünün gelişmesiyle, bölge halkı için çeşitli gelir imkanları (konutların turistlere kiraya verilmesi, bölgesel tarım ürünlerinin turistlere satılması gibi) yaratılabilir. Turizm sektöründeki gelişmeler ile birlikte bölgesel dengelerin sağlanmasıyla ekonomik olduğu kadar sosyokültürel gelişmeler de yaşanacaktır. Bölge halkının çevre bilincinin gelişmesi, kültürel zenginlik bilincinin artması, gelenek ve göreneklerin korunması, sürdürülebilirliğin sağlanması bunlara örnek olabilir. Bölgesel kalkınma sağlandığı için bölgesel alt yapı sorunları zamanla ortadan kalkabilir ve böylece iç göçün de önüne geçilebilir. Bu durum, aynı zamanda, çarpık kentleşmenin de önüne geçilmesine katkıda bulunabilir.

Turizmin, bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri ülke veya bölgenin turizm sektörüne ait arz verilerinin etkin bir şekilde kullanılma oranına göre farklılık gösterebilir. Her koşulda, turizm sektörünün özeld bölgesel kalkınma, genelde ise ülke kalkınması için olumlu etkileri olduğu açıktır. Bu nedenle, turizmin öncelikli bir sektör haline getirilmesi önerilir.

1.1. Turizmin Ekonomik Etkileri

Turizmin özellikle sanayileşmesini tamamlayamamış veya sanayisi gelişim gösteren ülkeler için gelir sağlayıcı, dış ticaret açığını azaltıcı, yüksek miktarda istihdam sağlayıcı ve birçok sektörün gelişimine katkıda bulunan özellikleri vardır (Armutlu & Güngör, 2019, s. 139).

Bölgesel farklılıklar ile birlikte işsizlik, göç, gelir dağılımında adaletsizlik, eğitim ve sağlık sorunları, kültürel ve sosyal olanaklara erişim sıkıntıları gibi pek çok olumsuzluk yaşanmaktadır (Tunçsiper vd., 2011). Bu noktada, turizm sektörü, bölgesel kalkınma üzerindeki ekonomik etkilerinin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir. Çünkü turizm sektörünün, daha önce de değinildiği gibi, istihdama etkisi, alt ve üst yapı üzerindeki etkisi, diğer sektörler üzerindeki etkisi ve bölgesel kalkınmaya olan etkisi olmak üzere reel karakterli ekonomik etkileri mevcuttur.

Turizmin istihdam üzerindeki etkisi, üç şekilde incelenebilir: doğrudan, dolaylı ve uyarılmış istihdam (Şahin, 1990). Doğrudan istihdam, otel, pansiyon, seyahat acenteleri gibi işletmelerde sağlanan, turizm sektörüne doğrudan hizmet sağlayan işletmelerdeki istihdamı içermektedir. Dolaylı istihdam, turizm işletmelerine ihtiyaç duyulan girdileri sağlayan sektörlerdeki istihdamı kapsamaktadır. Örneğin, bir

konaklama işletmesinin satışa sunduğu hediyelik eşyaların üretildiği işletmede çalışanlar bu konuda ele alınabilir. Son olarak uyarılmış istihdam ise doğrudan ve dolaylı istihdam türlerinden yararlananların harcamalarıyla ekonomide oluşan ek istihdamı içermektedir.

Turizmin alt ve üst yapıya etkileri incelendiğinde, turizm faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için alt ve üst yapı hizmetlerinin hazır olması gerekmektedir (Ünlüöner vd., 2018). Bu noktada, altyapı hizmetleri, devletin sosyal işlevlerinden biri olarak halkın yararına yürütülen faaliyetleri kapsar. Turizm faaliyetlerinin gelişmesiyle birlikte altyapı hizmetlerinin de paralel olarak gelişmesi beklenir. Öte yandan, üst yapı hizmetleri de en az altyapı hizmetleri kadar turizm sektörüne bağımlıdır. Bu bağlamda, beslenme, barınma, eğlenme gibi turistik ihtiyaçların karşılanmasında turizm sektörünün üst yapı üzerindeki etkisinden söz edilebilir. Çünkü turistik ihtiyaçlar, turistlerin seyahat amaçları ve sosyal düzeyleri birbirinden farklılık gösterebilir. Buna göre de turizm hizmetlerinin çeşitlendirilmesi beklenir.

Turizm, diğer sektörler ile yakın ilişkiler içinde olduğundan diğer ekonomik sektörler üzerinde de etki sahibidir. Turizm sektörünün öncelikli olarak tarım ve madencilik faaliyetleri olmak üzere inşaat ve imalat sanayi ile ulaştırma, bankacılık, ticaret, sanayi ve eğlence faaliyetleri üzerinde etkisi vardır. Hizmet sektörü içinde önemli bir yere sahip olan turizm sektörü bu sektörler üzerinde etki sahibi iken, aynı zamanda onların gelişiminde de büyük oranda etkilidir.

Turizm sektörü, bölgesel kalkınma üzerinde ise mikro ve makro düzeyde etki alanına sahiptir. Mikro düzeyde, turizm sektörü yeni istihdam alanları yaratarak, gelir dağılımında adaletin sağlanmasına çalışır. Öte yandan, makro düzeyde, bölgesel kalkınmaya kazandırdığı ivme ile turizm sektörü, ülke genelinde büyümeye olumlu yönde bir etki sağlar. Ülkeye döviz girişi sağlayarak ödemeler bilançosu üzerinde denge oluşturur. Bölgede refah artışı sağlayarak, hizmetlerin gelişmesine ivme verir. Bölgede artan kalkınma hızıyla, nüfus artış hızı arasındaki dengeyi de gözeterek, iç göçün önüne geçer. Ayrıca, sağladığı katma değer ile ülke ekonomisinin büyümesine de katkıda bulunur.

1.2. Turizmin Bölgesel Kalkınma ve Ekonomik Büyüme ile İlişkisi

Devletler, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesine gelebilmesi için kalkınmaya ayrı bir önem verirler. Çünkü az gelişmiş ülkelerde ülke ekonomisinin yapısı genellikle tarıma bağlıdır. İlaveten sermaye kısıtlı olduğu için dış göç oranı yüksek, nüfus artışı yüksek ve gelir düzeyi düşüktür. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkeler ile az gelişmiş bölgeler için uygulanacak olan kalkınma politikalarının önemi büyüktür.

Temelde bölgesel kalkınmanın amacı belirli bir bölge içerisinde bulunan illerin kalkınmışlık farklarını gidermek ve dengeli bir kalkınma politikası izleyerek, olası dengesizlikleri ortadan kaldırmaktır (Gündüz, 2006). Örneğin, Türkiye’de 1961 yılında

Devlet Planlama Teşkilatı bu amaçla kurulmuştur. Böylece, kaynak israfından kaçınılarak, kalkınma hızı planlanacak ve buna göre de uzun vadede çözüme ulaşacak kalkınma planları yapılabilecektir. Benzer şekilde, geliştirilen teşvik politikaları ile üretimde verim ve çeşitlilik sağlanabilir. Özel sektör yatırımları öncelikli sektörlerle ayrılırsa bölgeler arasında dengeli bir gelişme gözlemlenebilir ve böylece işsizlik sorunu hafifletilebilir; hatta uzun vadede çözülebilir.

1.3. Türkiye’de Turizmin Bölgesel Kalkınma Farklılıklarını Gidermek Amaçlı Kullanımı

Türkiye’deki bölgesel kalkınma odaklı geliştirilen politikalar incelendiğinde, coğrafi sebeplerden ötürü diğer bölgelere göre dezavantajlı konumda yer alan Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi, bölgeler arası farklılıkların ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesine yönelik politikaların geliştirildiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu projeler, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesine ve etkili kullanılabilmesine yönelik Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), hayvancılık, mekânsal örgütlenme, göç, konut ve altyapının güçlendirilmesiyle kırsal alanda insan kaynaklarının harekete geçirilmesine yönelik Doğu Anadolu Projesi (DAP) ve bölgedeki mevcut sosyoekonomik yapıyı dikkate alarak bölgenin su, toprak ve insan kaynaklarının kapasitesine göre kullanılabilmesine yönelik Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) olarak bilinmektedir.

Bölgesel projelerin dışında Türkiye’de kalkınmaya yönelik yöresel projeler de geliştirilmiştir. Köylere hizmet götürme amacıyla desteklenen Malkara projesi ve kooperatifçilik faaliyetleriyle çiftçi birliklerinin kurulmasını destekleyen Kelkit projesi, kalkınmaya yönelik projeler kapsamında örnek olarak verilebilir. Böylece, sağlıksız kentleşme ile göçü önleyerek, halkın kentte sağlanan imkanlardan kırsalda da yararlanabilmesi hedeflenmiştir.

Öte yandan, bölgesel kalkınma ve ekonomik büyümede, turizmin göz ardı edilemeyecek ölçüde etkisi vardır. Turizm, gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümesine katkı sağladığı gibi gelişmekte olan ülkeler için de büyük önem arz etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için turizmden yeterli payı almak, küresel alanda rekabet avantajı sağlamak açısından önem arz ettiği için turizm ürün ve hizmetlerinin de çeşitlendirilmesi gerekmektedir (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002:2).

Yapılan araştırmalar turizmin önemli bir istihdam kaynağı olmasından hareketle ekonomik büyüme üzerindeki etkisine odaklanılır (Çetin ve Fidan, 2017). Türkiye’de bu kapsamda yapılan çalışmalar incelendiğinde, Alanya özelinde yapılan bir çalışmada, turist harcamalarının bölgesel kalkınma ve bölge ekonomisi üzerindeki olumlu etkisi olduğu saptanmıştır (Erdem, 2001). Benzer şekilde, bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeylerinin azalmasında turizmin etkisini inceleyen bir çalışmada Isparta ili örnek alınmıştır (Durgun, 2006). Bu çalışmaya göre, Isparta ekonomisi için turizm öncelikli gelişim alanı olarak kabul görmese de bölgesel farklılıkların azaltılmasında katkı

sağlamıştır. Bölgesel kalkınmada turizmin rolü üzerine yapılan araştırmalar yerel halkın görüşlerine de yer vermiş ve bu olumlu katkıyı doğrulamıştır (İbiş ve Batman, 2015).

Yakın zamanda, Türkiye’de turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi üzerine yapılan alan araştırmaları çeşitlidir: Samsun havzası örneği (Tekbalkan, 2017), Adana’daki yerel paydaşlar örneği (Kızıldemir ve Sarıışık, 2017), Giresun örneği (Güner, 2018), Doğu Karadeniz Bölgesi örneği (Künü ve Hopoğlu, 2015), Göller Bölgesi örneği (Bilgin, 2002), Tekirdağ ili örneği (Türkay, 2015) gibi.

Fakat, son zamanlarda, ana turizmden farklı olarak bir turizm merkezindeki mevcut turizm türlerine bir alternatif olarak yaratılan turizm çeşitlendirme etkinliği olarak tanımlanan alternatif turizm kavramı da turizmin kültürel nitelikli yatırım aracı olarak kabul görmektedir (Tunçsiper ve Yılmaz, 2009). Dinamik yapılardan etkilenen turizm, zaman içerisinde gelişip çeşitlenmektedir. Böylece bundan böyle, turizm kavramıyla aklımıza sadece deniz turizmi değil, sağlık ve kış gibi alternatif faaliyetler de gelmektedir. Bir alternatif turizm türü olarak bilinen termal turizminin bölgesel kalkınmadaki rolü üzerine yapılan bir çalışmada, Ilgın termal tesisleri uygulama alanı olarak belirlenmiştir (Cihangir, 2016). Bu çalışmanın bulgularına göre, termal kaynaklar verimli bir şekilde kullanılmadığı için bölge ekonomisine olumlu katkısı olmadığı saptanmıştır.

Alternatif turizm faaliyetlerine yönelik yapılan bir başka araştırmada ise Sivas ili örnek olarak alınmış ve bölgesel kalkınma çerçevesinde geliştirilecek olan turizm stratejilerine yönelik bir değerlendirme yapılmıştır (Yeşiltaş ve Öztürk, 2008). Benzer şekilde, yerli ziyaretçilerle halkın, alternatif turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisine yönelik algılarını saptamaya yönelik yapılan bir çalışmada Konya iline bağlı Beyşehir yöresi örnek alınmıştır (Atalay ve Ünüvar, 2019). Çalışmanın sonuçları, yerli ziyaretçiler ve halkın, bölgenin alternatif turizm potansiyeli hakkında yeterli derecede bilgi sahibi olmadıklarını doğrulamış, fakat turizme yönelik yatırımlar ile yörenin kalkınmasına olumlu katkı sağlanabileceği sonucuna varılmıştır.

Yurtdışında turizm yoluyla bölgesel kalkınma ile ilgili araştırma sonuçlarına bakıldığında, (Wondirad et al., 2021) Mutfak turizminin Etiyopya, Amhara Bölgesinin bölgesel kalkınmasına etkisi üzerine Porter’in değer zinciri teorisini kullanarak, nitel bir inceleme yapmıştır. Mutfak turizminin doğru planlanması, geliştirilmesi ve yönetilmesinin sektörler arası bağlantıları ve yerel toplulukları güçlendirerek, ekonomik kalkınmayı ve destinasyonların sosyo-kültürel yönden canlandırılmasını sağladığını belirtmiştir. Mutfak kültürü ile ziyaretçi deneyimlerinin iyileştiği, kalış sürelerinin arttığı gözlemlenmiştir. Otantik mutfak kültürü sayesinde yerel kültürün korunduğu ve olumlu bir imaja katkı sunulduğu ortaya konulmuştur. Konaklama işletmeleri ve yerel gastronomi ürün üreticilerinin iletişiminin iyi sağlanması gerektiği bu çalışmada vurgulanmıştır.

Bölgesel kalkınma genelde ekonomik veriler üzerinden değerlendirilir. Aslında o toplumun sosyal, politik ve kültürel sermayesinin de gelişimini dikkate alarak turizmin

bu gelişmeye katkısını incelemek gerekmektedir. Böylece turizm ekonomik olarak da bölgesel kalkınmaya destek verecektir (Macbeth et al., 2004). Kırsal turizm bölgesel kalkınmada kullanılan başka bir turizm türüdür. Bu yolla, organik gıda üretimini sürdürmek, kırsal alanları korumak, o bölgede yeni iş alanları ortaya çıkarmak, biyoçeşitliliği korumak gibi işlevler yerine getirilebilir. Kentlere göçün engellenmesi, altyapıda iyileştirmeler, kırsal alanlarda eski zanaatların devam ettirilmesi de yararları olarak sayılabilir. Bu faydaları elde etmek için yerel halkın eğitilmesi önem taşımaktadır (Dimitrovski et al., 2012). Turizm konusunda halkın desteğini almak ve diğer paydaşlarla uyum içerisinde turizm faaliyetlerini devam ettirmek, kararları demokratik esaslara göre alıp, uygulamak önemlidir (Karakas, Ceyhan ve Aslan, 2020). Yapılan bazı çalışmalarda halkın turizmin yerel toplumu yaşam standartlarını geliştireceği konusunda şüpheli, ekonomik anlamda özellikle iş imkanları konusunda olumlu olduğu görülmektedir (Lankford, 1994). Bölgesel kalkınmada iç turizm de kullanılabilir. İç turizm mevsimsel göç, kültürün aşırı ticarileşmesi, uluslararası kitle turizminin verdiği zararlar, dış pasif turizmi engelleyici yönüyle bölgesel kalkınma için uygundur (Seckelmann, 2002). Ülkelerin bölgesel olarak dengeli kalkınma planları yaparken, turistik olarak gelişmiş bölgelerin yanında, gelişmeye müsait olan turistik cazibelerin yer aldığı bölgelere de yer verilmesi gerekmektedir. Bu planlamalar, ilçe, il, bölgesel ve ulusal kalkınma planlarında yer almalıdır. Bu amaçla tarım turizmi, kırsal turizm, şarap turizmi, gastronomi turizmi gibi alternatif turizm türleri öne çıkarılabilir (Curic, et al., 2012).

Sonuç ve Öneriler

Bölgesel kalkınma açısından turizm, tüm mal ve hizmet sağlayıcıları için gelir kaynağı niteliğindedir. Bu nedenle, turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki etki düzeyini arttırmak için öncelikli olarak bölgede bulunan turistik alanların incelenmesi ve niteliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Beraberinde, turizmin öncü sektör olduğu bölgelerde yeterli yatırımların yapılması zorunludur. Ayrıca, bölgesel kalkınmayı planlama sürecinde, yerel katılım, sektörel faaliyetlerin kapsamı, sektörler arası bağlılık, ortaya konan stratejik hedeflerin hayata geçirilebilme durumu, değişen şartlara sağlanan uyum, bilgi ve üretime bağlılık, yerel ölçekler, var olan bölgesel ve yerel kaynaklar, sürdürülebilirlik, sosyal ve ekonomik dengeler, kaliteye dönük projeler ve bu projelerin geliştirilebilmesine imkan verecek mekanizmaların dikkate alınması gerekmektedir (Sarica, 2001). Böylece, sosyal karlılık, kalkınma kutbu ve halkın katılımı olarak belirlenen bölgesel kalkınma ilkelerine ulaşılabilir.

Sosyal karlılık ilkesine göre, toplumsal veya ekonomik faydayı temel olan devlet, bölgede etkin olan bir güç konumundadır. Bu nedenle, eğer bölgedeki kaynaklar ekonomik olarak kullanılmazsa, bölge gelişiminde sıkıntılar yaşanmaktadır. Sosyal karlılığa dönük kamu yatırımları ile ekonomik karlılığa ulaşmak hedeflenir. Örneğin, teknoparklar, bu çerçevede ele alınabilir (Durgun, 2006).

Kalkınma kutbu ilkesine göre kalkınma, bir ülkenin farklı nokta veya kutuplarında farklı derecede yaşanabilir. Özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan

ülkelerde kalkınma süreci planlanırken bu ilkedan faydalanarak kalkınma kutuplar belirlenebilir. Böylece, uzun vadede kazanılan olumlu ekonomik ve sosyal etkiler yoluyla kalkınmanın bütün bölgelere yayılması sağlanabilir (Dinler, 2005).

Halkın katılımı ilkesine göre bir projenin hayata geçebilmesi ve etkili bir şekilde uygulanabilmesi için halkın etkin katılımına ihtiyaç vardır. Bu katılım, halkın kalkınma politikalarına da denetim amaçlı dahil edilmesine olanak sağlar. Örneğin, belediye meclisleri, kalkınma ajansları veya ziraat odaları yoluyla, halkın doğrudan veya dolaylı olarak bölgesel kalkınma projelerine katılımı ve sürece desteği sağlanabilir (Dinler, 2005).

Öte yandan, Türkiye’de bölge politikalarının geliştirilmesi adına atılan kurumsallaşma çalışmalarlarıyla merkezi ve bölgesel düzeyde bir yapının oluşturulması beklenmektedir. Merkezi anlamda Devlet Planlama Teşkilatı, Ulusal Fon, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Merkezi Finans ve İhale Birimi faaliyetleri sürdürürken, bölgesel düzeyde de Bölge Kalkınma Ajansları ile Hizmet Birlikleri’nden faydalanılmaktadır (Samırkaş ve Bahar, 2013:97).

Özetle, turizm, ekonominin diğer sektörlerine göre gelişmekte olan ve az gelişmiş olan ülkeler için alternatif çözüm önerileri sunmaktadır. Bölgesel potansiyel ve alternatif fırsatların iyi değerlendirilebilmesi noktasında turizme yönelik faaliyetlerin planlaması yapılırken makro düzeyde devlet politikalarından, mikro düzeyde de yerel halkın bilinçlenmesi yoluyla sürece katkı sağlanması beklenir. Böylece, sektörel düzeyde gelişim yaşanırken, bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi ve ekonomik dengesizliklerinin kaldırılması mümkün olacaktır.

Katkı Oranı Beyanı: Çalışmadaki birinci yazarın makalenin hazırlanmasında, geliştirilmesinde ve yayınlanmasında yaptığı katkı yüzde altmış, ikinci yazarın yaptığı katkı yüzde kırk oranındadır.

Çıkar Çatışması: Makalenin yazar/yazarlarının, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Akat, Ö. (2000). Pazarlama ağırlıklı turizm işletmeciliği (4. Baskı). Ekin Kitabevi: Bursa.
- Armutlu, M. R., ve Güngör, H. Y. (2019). Turizm sektöründe özkaynak kârlılığının analizi. Toplum Bilimleri Dergisi, 137-152.
- Atalay, R., ve Ünüvar, Ş. (2019). Yerli ziyaretçilerin ve halkın alternatif turizmin bölgesel kalkınmaya etkisine yönelik algısı: Beyşehir örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yükseokulu Dergisi, 22(2), 469-480.

- Bilgin, M. (2002). Yerel yönetimlerin bölgesel kalkınmadaki etkinliği: Göller Bölgesi uygulaması. Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2), 313-330.
- Cihangir, İ. S. (2016). Termal turizm potansiyelinin bölgesel kalkınmada ekonomik rolü: Ilgın termal. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adana, Çukurova Üniversitesi.
- Clark, J. (1996). Kalkınmanın demokratikleşmesi (Çev: Serpil Ural). TÇV Yayınları: Ankara.
- Curić, Z., Glamuzina, N., ve Tvrtko Opačić, V. (2012). Contemporary Issues in the Regional Development of Tourism in Croatia. Hrvatski Geografski Glasnik/Croatian Geographical Bulletin, 74(1), 19–40. <https://doi.org/10.21861/hgg.2012.74.01.02>
- Çeken, H. (2008). Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi üzerine teorik bir inceleme. Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 10(2), 293-306.
- Çeken, H. (2016). Turizm ekonomisi (2. Baskı). Detay Yayıncılık: Ankara.
- Çetin, S., & Fidan, Y. (2017). The relationship among human capital absorptive capacity and innovation performance. Business & Management Studies: An International Journal, 5(4), 1-22.
- Dilek, S., ve Kandemir, O. (2013). In the process of global crisis the importance of tourism in decreasing regional development differences: An evaluation of Kastamonu province in Turkey. International Journal of Management and Innovation, 5(1), 12.
- Dimitrovski, D. D., Todorović, A. T., ve Valjarević, A. D. (2012). Rural Tourism and Regional Development: Case Study of Development of Rural Tourism in the Region of Gruža, Serbia. Procedia Environmental Sciences, 14, 288–297. <https://doi.org/10.1016/j.proenv.2012.03.028>
- Dinler, Z. (2005). Bölgesel iktisat. Ekin Kitabevi: Bursa.
- Duran, A. (2006). Bölgesel kalkınmada turizmin rolü: Isparta örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Erdem, S. H. (2001). Turist harcamalarının yöresel kalkınma sürecine ekonomik etkileri: Alanya örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi.
- Görkemli, H. N. (2011). Bölgesel kalkınmada teknoparklar. Çizgi Kitabevi: Konya.
- Gündüz, A. Y. (2006). Bölgesel kalkınma politikası. Ekin Kitabevi: Bursa.

- Güner, K. (2018). Turizm sektörünün bölgesel kalkınma üzerine etkisi: Giresun örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Giresun, Giresun Üniversitesi.
- Ildırar, M. (2004). Bölgesel kalkınma ve gelişme stratejileri (1. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- İbiş, S., ve Batman, O. (2015). Bölgesel kalkınmada turizmin rolünün yerel halkın görüşleri. 2nd International Congress of Tourism & Management Researches. 1-3 Mayıs 2015, Kuşadası, Aydın, Türkiye.
- İçöz, O., ve Kozak, M. (1998). Turizm ekonomisi. Turhan Kitapevi: Ankara.
- Karakaş, A., Ceyhan, İ. F., ve Aslan, A. (2020). Muhasebecilerin Turistik Satın Alma Davranışlarının Belirlenmesi. Mali Çözüm Dergisi , 30(158), 29-46.
- Kızıldemir, Ö., ve Sarıışık, M. (2017). Turizm endüstrisinin ekonomik etkilerinin bölgesel kalkınmaya etkileri: Adana'da yerel paydaşlar üzerine bir araştırma. Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 1(2), 38 - 58.
- Kozak, M. A., ve Güçlü, H. (2014). Turizmde etik: Kavramlar, ilkeler, standartlar (4. Baskı). Detay Yayıncılık: Ankara.
- Kozak, N., Kozak, M., ve Kozak, M. (2009). Genel turizm (8. Baskı). Detay Yayıncılık: Ankara.
- Künü, S., ve Hopoğlu, S. (2015). Turizm ve bölgesel kalkınma arasındaki ilişki: Doğu Karadeniz Bölgesi üzerine bir inceleme. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 71-93.
- Lankford, S. V. (1994). Attitudes and Perceptions Toward Tourism and Rural Regional Development. Journal of Travel Research, 32(3), 35-43. <https://doi.org/10.1177/004728759403200306>
- Macbeth, J., Carson, D., ve Northcote, J. (2004). Social capital, tourism and regional development: SPCC as a basis for innovation and sustainability. Current Issues in Tourism, 7(6), 502-522. <https://doi.org/10.1080/1368350050408668200>
- Öztaş, K., ve Karabulut, T. (2006). Turizm ekonomisi genel turizm bilgileri (1. Baskı). Nobel Yayınları: Ankara.
- Öztürk, Y., ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2, 183-195.
- Samırkaş, M., ve Bahar, O. (2013). Turizm, yoksulluk ve bölgesel gelişmişlik farklılıkları (1. Baskı). Detay Yayıncılık: Ankara.

- Sarica, İ. (2001). Türkiye’de bölgesel gelişme politikaları ve projeleri. Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, 1, 154-204.
- Seckelmann, A. (2002). Domestic tourism- A chance for regional development in Turkey. *Tourism Management*, 23(1), 85–92. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(01\)00066-8](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(01)00066-8)
- Şahin, A. (1990). İktisadi kalkınmadaki önemi bakımından Türkiye’de turizm sektöründeki gelişmelerin değerlendirilmesi. Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Borsaları Birliği: Ankara.
- Tekbalkan, M. (2017). Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi üzerine bir alan araştırması: Samsun - Havza örneği. *Beykoz Akademi Dergisi*, 5(1), 32-52.
- Tunçsiper, B., Temeloğlu, E., ve Altunöz, Ö. (2011). Bölgesel kalkınmada turizmin rolünün yerel halkın görüşleri çerçevesinde belirlenmesi: Ayvacık (Assos) örneği. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 93-114.
- Tunçsiper, B., ve Yılmaz, Ö. G. (2009). Yerel ekonomik kalkınma sürecinin turizm sektörüne etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 53-70.
- Türkay, B. (2015). Turizm işletmelerinin sosyo-ekonomik kalkınmada sağlayacağı katkılarının analizi: Tekirdağ ili örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tekirdağ, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.
- Ünlüönen, K., Tayfun, A., ve Kılıçlar, A. (2018). Turizm ekonomisi (6. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Ünüvar, Ş. (2008). Konaklama işletmeleri ağırlıklı turizmde reklam kampanyaları (1. Baskı). Çizgi Kitapevi: Konya.
- Wondirad, A., Kebete, Y., & Li, Y. (2021). Culinary tourism as a driver of regional economic development and socio-cultural revitalization: Evidence from Amhara National Regional State, Ethiopia. *Journal of Destination Marketing & Management*, 19, 100482. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2020.100482>
- Yağcı, Ö. (2007). Turizm ekonomisi (2. Baskı). Detay Yayıncılık: Ankara.
- Yeşiltaş, M., ve Öztürk, İ. (2008). Bölgesel kalkınma çerçevesinde alternatif turizm faaliyetlerine yönelik bir değerlendirme: Sivas örneği. *C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 9(1), 1-18.
- Zengin, B. (2010). Turizm sektörünün Türkiye ekonomisine reel ve moneter etkileri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1), 102-126.